

25 YIL SONRA BERLİN DUVARI

Geschrieben von: Engin Erkiner

Dienstag, 01. April 2014 um 06:18 - Aktualisiert Dienstag, 01. April 2014 um 06:22

Engin Erkiner: Berlin Duvarı'nın ortadan kalkması Orta ve Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkelerdeki rejimin sona ermesi sürecinin ne başlangıcı ne de bitişidir, ama bu sürecin simgesidir. Duvar'ın yıkılışı ve bunun "sağlam" sayılan bir ülkede, DAC'de gerçekleşmesi, sürecin bırakalım geri dönmeyi, ilerlemesinin durdurulamayacağını gösteriyordu.

1848'de Komünist Manifesto "Avrupa'da bir hayalet dolaşüyor, komünizm hayaleti" sözleriyle yayınlanmıştı. Manifesto'dan 141 yıl sonra, 1989'da ise Avrupa'da kapitalizm hayaleti dolaşıyordu. Yüz binlerce çalışanın sokaklara dökülüp sosyalist iktidarlara karşı yaptığı gösterilerin arasından tek alternatif olarak ortaya çıkan bir hayaletti kapitalizm. Gösteri yapanlar arasında farklı bir sosyalizm isteyenler de bulunmakla birlikte, çok geç kalınmıştı. Hayata geçebilecek tek gerçek alternatif o günün koşullarında sadece kapitalizmdi. İnsanlar son olarak 1968'de sosyalizmin kendisini değiştirebileceğine olan inançlarını kaybetmişlerdi.

"O rejimler sosyalist değildi" gibi bir açıklama yararsızdır ve durumu kurtarmaz. Bu rejimler marksist sosyalizm değillerdi ve böyle bir sosyalizmin gerçekleşme şansı var mıydı, bu da başka bir sorudur. Adına ister reel sosyalizm ya da "kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemini yaşayan toplumlar" denilsin; bu toplumlarda üretim araçlarında özel mülkiyet, işsizlik yoktu ve gelişmiş bir sosyal güvenlik sistemi vardı. Adına sosyalizm denilse de denilmese de açık olarak kapitalizmin yerine ondan daha ileride başka bir sosyal sistem kurmak çabasıydı.

Bu sistemin kimsenin tahmin edemediği kadar çabuk çözülmesi ve varlığının sona ermesi öncelikle bitmişlikle açıklanabilir. Sistem bitmişti ve onu asıl ayakta tutan SSCB idi. Gorbaçov'un başka ülkelerin iç işlerine karışmayacakları, her halkın kendi yolunu çizeceği yönündeki açıklamasının ardından kısa süre sonra sosyalist ülkelerde halk hareketleri başladı.

1953'de DAC, 1956'da Macaristan, 1968'de Çekoslovakya'daki halk hareketi Kızıl Ordu'nun müdahalesiyle bastırılmıştı. 1980'de Polonya'ya müdahale edilmemişti ama SSCB'nin desteğiyle Polonya ordusu yönetime el koymuştu.

1989'da Polonya'da eskiden beri var olan ikili iktidar açık olarak Dayanışma Sendikası'nın ağır basmasıyla sonuna yaklaştı. Dayanışma'da örgütlü olan Polonya işçi sınıfı köylülerle ve aydınlarla ittifak yaparak mücadeleye önderlik etmek konusunda ideal bir davranışa sahipti denilebilir. Tek farkla ki, sosyalizm için değil de kapitalizm için...

25 YIL SONRA BERLİN DUVARI

Geschrieben von: Engin Erkiner

Dienstag, 01. April 2014 um 06:18 - Aktualisiert Dienstag, 01. April 2014 um 06:22

Ardından 1956'dan beri diğer sosyalist ülkelere göre daha liberal bir yol izleyen Macaristan geldi, sonra DAC, Çekoslovakya ve yıl sonuna doğru Romanya ve Bulgaristan...

Romanya dışında hiçbir ülkede rejim şiddet kullanmaya yönelmedi. Desteklerinin kalmadığını ve SSCB'nin de müdahale etmesinin mümkün olmadığını gören yönetimler geri çekildiler. Böyle yaparak daha sonra kurulacak yönetimler tarafından soruşturmaya uğramamak ya da az uğramak yönünde de yatırım yapmış oldular.

Buraya kadar anlatılan olayların görünen bölümünden ibarettir. Görünmeyen bölümle ilgili olarak ise iki önemli nokta belirtilebilir:

Birincisi, SSCB'nin neden müdahale etmediğidir.

Kızıl Ordu Afganistan'da yenilmişti ve bu savaş SSCB'ye oldukça pahalıya mal olmuştu. SSCB ekonomik olarak da yeni askeri müdahalelerin masrafını kaldırabilecek durumda değildi. Kaldı ki, 1970'li yıllarda insan hakları konusunda uluslar arası anlaşmalar imzalamış olan SSCB'nin başka bir sosyalist ülkeye bile olsa askeri müdahalede bulunması kendisi açısından hiç de iyi olmazdı.

1968'de Çekoslovakya'daki gelişmeler üzerine gündeme gelen Brejnev Doktrini artık uygulanamazdı. Bu doktrine göre, her halk kendi geleceğini kendisi tayin edebilirdi ama bunu yaparken sosyalist sistemi tehlikeye sokmamalıydı. Bu doktrin Çekoslovakya'ya askeri müdahalenin gerekçesini oluşturmuştu. İşin ilginç yanı, bu konuda en az istekli olanın SBKP olmasıydı. Macaristan, Polonya, Bulgaristan ve DAC'deki parti yönetimleri müdahale konusunda daha ısrarlıydılar. Çekoslovakya'da Dubçek yönetimi başarılı olursa, aynı durum hızla diğer sosyalist ülkelerde de oluşabilirdi.

1968'de temel talep, Sovyet tipi olmayan bir sosyalizmdi. Bu tip sosyalizm Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkelere uymuyordu. Ne ki, buna göre şekillenmiş bir devlet, parti ve değişik kurumlar vardı ve bunların kendi dışlarındaki her gelişmeyi kolayca "karşı devrim" olarak adlandırmalarını da normal karşılamak gerekir.

25 YIL SONRA BERLİN DUVARI

Geschrieben von: Engin Erkiner

Dienstag, 01. April 2014 um 06:18 - Aktualisiert Dienstag, 01. April 2014 um 06:22

21 yıl sonra ise farklı tür sosyalizm isteyenler gösteri yapan kitle içinde azınlıktaydı. Sosyalizmin kendisini değiştirebileceği konusundaki umutlar tükenmişti.

İkincisi, bir ülkedeki ya da bölgedeki önemli değişimler ancak o güne kadar yönetici durumda olanların parçalanması ve bütün olarak hareket edememeleriyle mümkündür.

Rusça'da Nomenklatura denilen yönetici kesim; politik büro, merkez komitesi üyeleri, büyük fabrikaların yöneticileri, büyük kentlerdeki parti örgütlerinin sekreterleri, büyük kolhoz yöneticileri ve kültürel alanda yazarlar birliği gibi kuruluşların yöneticilerini kapsar. Sosyalist toplumdaki bütün çelişkiler kendilerini bu yapıda gösterirler çünkü gösterebilecekleri başka alan yoktur. Sosyalist ülkelerin dağılmasının ardından ortaya çıkan sağcı ve hatta ırkçı partilerin yöneticilerinin eski komünist partisi yöneticileri olmaları bu nedenledir. Geçmişte var olabilecekleri başka bir politik alan bulunmadığından herkes parti içinde yer almıştı ve aralarında sürekli çelişkiler ve tasfiyeler vardı.

Bu kesimi birlikte tutan önemli bir amaç vardı: sosyalizm (kendi anlayışları uyarınca sosyalizm) üretici güçlerin geliştirilmesinde kapitalizme yetişecek ve onu geçecekti. Sosyalist toplumda yöneticiliğin ana işlevi toplumun bu yönde daha ileriye gitmesini, kapitalizmi geçmesini sağlamaktı.

Bir dönem bu yönde önemli başarı da kazanıldı. SSCB, Nazileri sadece kahramanlıkla değil, onlarınkinden pek de aşağıda kalmayan askeri tekniğiyle yenmişti. Ekim Devrimi'nin 40. yılında, 1957'de Sputnik'in uzaya gönderilmesiyle insanlık tarihindeki bir ilk'i gerçekleştirmek kapitalist ülkeler yöneticilerini şoka sokmuştu.

Sosyalist ülkelerdeki bürokratikleşmeyi haklı olarak eleştirenler, kazanılan başarılarda da bu bürokrasinin önemli payı olduğunu unutmamalıdır.

1980'li yıllarda ise sosyalist ülkelerin üretici güçlerin geliştirilmesinde kapitalizmi bırakın geçmeyi, yetişemeyeceği bile belli olmuştu. Kapitalizm, sosyalistlerin sürekli olarak "yapamazlar" dediği üçüncü bilimsel-teknolojik devrimi gerçekleştirmiş (ilki 19. yüzyılda, ikincisi 20. yüzyılın başındadır) ve üretimde bilgisayara ve otomasyona geçmişti. 1970'li yıllarda başlayan değişim 1980'li yıllarda sonuçlarını vermiş ve kapitalizm başka bir gelişme düzeyine yükselmişti.

Bunu ilk gören Nomenklatura oldu denilebilir. Reel sosyalizm için gelecek yoktu çünkü en büyük iddiasını gerçekleştirememiştir, başka bir düzen gelecekti ve bu yeni düzende mümkün olduğu kadar erken davranarak konumunu olabildiğince garantiye almak gerekirdi.

HEM KAPİTALİST HEM KOMÜNİST...

Komünist parti yöneticileri hızla zenginleşmeye yöneldiler. Üretim araçlarında özel mülkiyetin bulunmadığı, ekonominin devlet denetiminde olduğu bir ülkede zenginleşmenin tek yolu devleti soymaktır. Bunu da ancak o olanağa sahip olanlar yapabilir. Devleti soyma konusunda gerekli bilgi ve olanaklara en fazla sahip olanlar kombina yöneticileriydi. Dışarıdan bilgisayar getirip, sayıyı yüksek gösterip, bunun yarısını da piyasada sattığınız zaman, büyük zengin olmak yolunda ilk adımı atmışsınız demektir... Önceki yıllarda en güçlü kesim olan politik sorumlular geri planda kalıyorlardı. Onların arasından da yolunu bulanlar oldu ama oran daha azdı.

Bu konuda yapılmış olan bir araştırma aydınlatıcıdır.

Orta Avrupa'daki sosyalist ülkelerde (Çekoslovakya, Macaristan, Polonya) politik, ekonomik ve kültürel alanda 1988 yılında yönetici konumunda bulunanlar, 1990'lı yılların başlarında ne yapıyorlardı? Artık reel sosyalizm yoktu, hızla kapitalizme geçiliyordu ve reel sosyalizmde yönetici durumda olanlar bu yeni dönemde ne yapıyorlardı?

Capitalism with a Comrade's Face (Yoldaş Yüzlü Kapitalizm), Making Capitalism Without Capitalists (Kapitalistler Olmadan Kapitalizm) ve benzeri çok sayıda kitapta incelenen analizlere göre:

Yeni dönemde eski politik sorumluların üçte ikisi ya emekli yapılmış ya da eski konumunu kaybetmişti. Benzeri bir durum kültürel alanda sorumlu olanlar için de geçerliydi. Buna karşılık kombina yöneticileri yüzde 70'i aşan oranda konumlarını korumuş hatta

25 YIL SONRA BERLİN DUVARI

Geschrieben von: Engin Erkiner

Dienstag, 01. April 2014 um 06:18 - Aktualisiert Dienstag, 01. April 2014 um 06:22

iyileştirmişlerdi. Ülkeye akan yabancı sermayenin özellikle birlikte çalışmak istediği kişileri bunlar, çünkü eski ama etkisini halen sürdüren ekonomiyi iyi biliyorlardı.

Doğu'ya doğru gidildikçe eski politik sorumluların yeni düzende durumlarının kötüleşmesi oranı da azalır. Romanya ve Bulgaristan geçiş ülkeleridir. Ukrayna'dan başlayarak eski politik ve ekonomik sorumlular yeni düzende de büyük kayıplara uğramazlar.

Reel sosyalizmden sonra gelen kapitalizmde, Romanya ve DAC hariç, devri sabık yaratılmadı. Romanya'da değişim çatışma yaşanarak gerçekleştiği için devri sabık yaratılması normaldir. DAC ise özel bir konuma sahiptir. Bu ülke, diğer reel sosyalist ülkelerin aksine, sadece sosyalizm döneminde bağımsız bir devlet olarak vardır; öncesinde ve sonrasında yoktur. DAC'nin F. Almanya'ya katılmasının ardından Doğu'dan Batı'ya kaçmak isteyenleri Duvar'ı geçerken öldüren sınır muhafızları hakkında, son parti sekreteri Honecker hakkında soruşturma açıldı.

Başka ülkelerde ise ön planda olan bazı kişiler "günah keçisi" ilan edildi, bütün olumsuzluklar onlara yıkıldı ve böylece de sorun kalmamış oldu!

Başka türlü davranmaları da mümkün değildi çünkü bugünün sorumlularıyla dünün sorumluları arasındaki devamlılık böyle davranılmasını gerekli kılıyordu. Ek olarak değişim de, Romanya dışında, kansız olmuştu.

SSCB'de komik bir darbe teşebbüsü oldu ve bu teşebbüs mevcut rejimin yıkılmasını hızlandırdı. Çalkantılı bir dönemin ardından eski yöneticiler yeni düzende yönetici oldular. İki örnekle yetinmek gerekirse; SBKP döneminde KGB Başkanı olan Haydar Aliyev, Nursultan Elçibey'i devirip Azerbaycan Devlet başkanı olacaktı. Gürcistan Devlet Başkanı ise eski Dışişleri Bakanı Schwardnadze idi.

O yıllarda garip karşılanan ve sosyalistler tarafından kolayca kabullenilemeyen bu durum, on beş yıl sonra Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki gelişmeler sonrasında neredeyse kanıksanacaktı. ÇHC'de komünist parti önderliğindeki kapitalizmde artık zenginler de partiye girebilecekti. Komünist Partisi yönetimdeydi, ülkede sayıları sürekli artan zenginler vardı ve bunlar da parti üyesi olabileceklerdi. KP sonuçta herkesin partisiydi!

KAPİTALİZM Mİ SOSYALİZM Mİ YA DA NEDİR?

Reel sosyalist ülkeleri nasıl isimlendirmek gerekir?

Sadece sosyalist ya da kapitalist olarak isimlendirmek yetmiyor, çünkü nasıl sosyalizm ya da nasıl bir kapitalizm sorularının da cevaplandırılması gerekiyor.

Geçmişteki reel sosyalist ülkelerin (ya da yaşayan sosyalizmin) bir çeşit devlet kapitalizmi olmadığı, bu ülkelerin dağılmasının ardından daha açık olarak görüldü.

Reel sosyalist ülkelerde burjuvazi iktidarda bulunsaydı eğer, 1989 sonrasında burjuvazinin dönüşümünün söz konusu olması gerekirdi. Parçalanan ve dönüşen nomenklakura'dır, burjuvazi değil ya da süreç nomenklatura'nın burjuvazileşmesi sürecidir.

1989 sonrasındaki rejimlerin değişik araştırmacılar tarafından "politik kapitalizm" olarak adlandırılması önemlidir. Tıpkı sosyalist devrimde olduğu gibi tersi yöndeki gelişmede de iktidarın ele geçirilmesi esastır. Alt yapı henüz eski yapının egemenliği altındadır ama politik iktidar değişmiştir. Değişen iktidarın ilk yaptığı iş de yasal düzenlemedir: Zenginleşmenin yasallaşması, miras hakkının ve özel mülkiyetin tanınması; bunlarla ilgili kurumların oluşturulması... Bunların ardından alt yapıda hızlı özelleştirme başlar ve devletin malı kapanın elinde kalır. Bu alanda en fazla olanağı olanlar da eski yönetici kesimden insanlardır, özellikle ekonomik alanda sorumluluk taşımış olanlardır. Görülmemiş hızda bir zenginleşme ortaya çıkar, oligarklar doğar.

25 YIL SONRA BERLİN DUVARI

Geschrieben von: Engin Erkiner

Dienstag, 01. April 2014 um 06:18 - Aktualisiert Dienstag, 01. April 2014 um 06:22

Sosyal emperyalizm görüşünün savunucuları 1989'un ardından bu görüşlerini unutmayı tercih ettiler. Çin Komünist Partisi'nin SBKP'nin etkisini dünya çapında geriletmek için ortaya attığı bu tez, bizzat savunucuları tarafından bile terk edildi. Mao'nun ardından değişik iç çatışma ve tasfiyelerin ardından Komünist Partisi Genel Sekreteri olan Deng Hsiao Ping'in kapitalizmi hedefleyen reformlarından sonra Nikita Kruşçev'i "kapitalizmin ve sosyal emperyalizmin yolunu açan kişi" olarak eleştirmek hiç mümkün değildi.

Enver Hocacılardan ise hiç söz edilmese daha iyi olur...

Reel sosyalist ülkeler geçiş dönemi toplumları mıydı? Bu ülkeler kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemini mi yaşıyorlardı?

Bu soruyu, evet, olarak cevaplandırmak mümkün değildir.

Burada sosyalizmden anlaşılan marksist sosyalizmdir ve önemli özelliklerinden bir tanesi de devletin giderek ortadan kalkmasıdır. Sosyalizmin güçlü bir kapitalist sistemle birlikte yaşaması öngörülmemiştir. Sosyalist ülkelerde devletin bırakın ortadan kalkmayı, gittikçe güçlenmesini marksist sosyalizmle uzlaştırmak mümkün değildir. Bir ülkede devletin giderek zayıflaması ve ortadan kalkması ile bunun tersinin gerçekleşmesi birbirinden çok farklı toplumsal süreçlerdir. Reel sosyalist ülkelerde devletin özel hayatın dışındaki bütün alanlarda düzenleyici görevi üstlendiğini düşünürsek, süreçlerin farklılığı daha açık olarak görülür.

Reel sosyalizm olarak adlandırılan sistemin bir geçiş toplumu olduğu kabul edilse bile, geçilen yer marksist sosyalizm değildir.

1970'li yıllarda DAC'de Fritz Behrens, reel sosyalizmi bazı yönleriyle Batı ülkelerindeki devlet kapitalizmine benzetmiş ve bu rejimin yeni bir sistem, daha önce bilinmeyen bir sistem olarak değerlendirilmesinin uygun olacağını savunmuştu. Bazı yönleriyle Batı'ya benzeyen ama burjuvazisi bulunmayan bir sistem...

Bu benzerlik o dönemde zaman içinde iki sistemin birbirine dönüşebileceği (Konvergenz) teorilerinin de ortaya çıkmasına neden olmuştu. Bunlar da unutulup gitti...

Benzeri bir görüşü sonraki yıllarda Wallerstein da savunur ve reel sosyalizmin Batı kapitalizminin aynadaki aksi olduğunu ifade eder.

Reel sosyalizmin değişik yönlerden kapitalizme çok benzediğini, 1989 sonrasında hızla geçilen kapitalizm de gösteriyor. Büyük bir çatışma yaşanmadan, bir toplumsal sistemin zamana yayılmış olarak çözülmesinin ardından; eski devletin barışçı yoldan yıkılıp daha doğrusu dönüştürülüp, devletin baskı aygıtlarında önemli bir yeniden yapılanmaya gerek duyulmadan kapitalizme geçiş...

Bu konuda en iyi belirlemenin Behrens tarafından yapıldığı görüşümdedir: Kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemini yaşayan toplumlar, bu geçişin koşullarının bulunmadığı ortamda zaman uzadıkça çürümeye yönelirler.

Bu durumda baştan kapitalizme karşı ama marksist sosyalizmi hedeflemeden yola çıkmak gerekirdi, diye de eklemek gerekir. Reel sosyalizmin büyük teorik açmazı da burada yatar: marksist sosyalizm teorisindeki devletin sönmelenmesi gibi temel bazı konuları gerçekleştirme şansı bulunmuyor haklı gerekçesiyle bir kenara bırakıp, yine de aynı sosyalizm teorisini savunmak mümkün değildir.

SONUÇ YERİNE

İlginçtir, karşılaşılan teorik açmazı ilk gören olmasa bile açıkça ifade eden kişi DAC'deki Sosyalist Birlik Partisi Genel Sekreteri Walter Ulbricht olmuştu. Ulbricht, Kapital'in yayınlanmasının 100. yılı dolayısıyla yaptığı konuşmada; sosyalizmin, komünizmi hedeflemekle birlikte, kendi yasallıkları olan ayrı bir toplumsal sistem olduğunu ifade etmiş ve Politbüro'nun tepkisiyle karşılaşmıştı. Tepkinin gerekçesi; genel sekreterin sosyalizmi, komünizmin alt aşaması olarak görmemesi ve ayrı bir toplumsal sistem olarak adlandırmasıydı.

25 YIL SONRA BERLİN DUVARI

Geschrieben von: Engin Erkiner

Dienstag, 01. April 2014 um 06:18 - Aktualisiert Dienstag, 01. April 2014 um 06:22

Politbüro'nun şikayeti sonucu "kapitalizm bizi geride bırakıyor" görüşü nedeniyle zaten hoşlanılmayan Ulbricht'in yerine Brejnev'in de onayı alınarak Honecker geçer. 19 yıl sonra Honecker'in bırakın dünyayı ülkesinde olup biteni bile anlamaktan uzak kaldığı 7 Ekim 1989'da DAC'nin kuruluşunun 40. yılı için yaptığı konuşmada görülür: Honecker Duvar'ın daha uzun yıllar kalacağından söz eder.

Duvar'ın yıkılmasına bir ay kalmıştır. Honecker de göstericiler üzerine ateş açılmasını emrettiği için on gün sonra "sağlık nedenleriyle" görevi bırakmak zorunda kalacaktır.

Komünistlerin gerçeklik duygusunu kaybetmiş olmaları ve başka bir dünyada yaşamaları o döneme özgü kalmadı. 1989 sonrasında solun dünya çapında yaşadığı evrim ve değişik tartışmalar sonucu önemli oranda aşıldı, ama bizim de dahil olduğumuz bazı ülkelerde halen aşılamadı.

Bu nedenle, sosyalizm tarihinin iyi incelenmesi gerekir, gibi bir belirlemede bulunmayacağım. 25 yıldır çok az çabanın dışında yapılmamış olan bir incelemenin bundan sonra yapılacağını sanmıyorum.

Geçmişle hesaplaşma bizde toplumsal bir sorun olarak kendini gösterir. Ermeni soykırımını tanımaktan Cumhuriyet dönemindeki katliamları kabullenmeye, sosyalizm tarihinden faili meçhullere ve sol içi cinayetlerin aydınlatılmasına kadar birçok konu aynı kapsamda ele alınabilir. Bunlar birbirinden farklı konulardır ancak aynı genel kültürel ortamın içinde yer alırlar. Geçmiş sürekli örtülür, kolay bazı açıklamalar bulunur ve meselenin çözümlendiği sanılarak devam edilmeye çalışılır. Gerçekte ise çözülememiş geçmiş sürekli olarak kendini yeniden gösterecektir.

Kendimizi kandırma ya da ikna etmek konusunda büyük bir becerimizin bulunduğu açık! Bu beceri, "Aslında Ermeniler Türkleri katletti" olarak da kendisini gösterebilir, "sosyalizmde geriye dönüş oldu, bu kadar açık" denilerek de olabilir.

Neden bütün ülkeler geri döndü de kimse ileriye gidemedi sorusunun ise cevabı yoktur.

25 YIL SONRA BERLİN DUVARI

Geschrieben von: Engin Erkiner

Dienstag, 01. April 2014 um 06:18 - Aktualisiert Dienstag, 01. April 2014 um 06:22

Çözümün ancak başka ülkelerde başarılı örnekler ortaya çıkıp bu durum teorik olarak bize de yansırken gerçekleşebileceğini düşünüyorum. Latin Amerika bu konuda önemli bir örnektir. Kapitalizme karşı olan ama Marksizmden de fazla söz etmeyen bir çizgi ve bunun başarılı uygulamaları...